

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับภาษา ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

๕.๒๕

๗

จดหมายเหตุ พุทธศักราช ๒๔๖๐ เล่มที่ ๖ หน้า ๓๑-๓๒ ๖๕๖๐
พิบูล มลิวัดย์

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

ความทั่วไป

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เป็นเอกสาร
ล้ำค่าชิ้นหนึ่งของชาติไทย ควรนับว่าเป็นดวง
ประทีปแห่งประวัติศาสตร์ดวงหนึ่งของชาติ ซึ่ง
ฉายแสงบรรเจิดจำช่วยให้อนุชนได้มองเห็น
และทราบเรื่องราวในอดีตเกี่ยวกับสถาบันชาติ
ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในยุคสุโขทัยได้
อย่างแจ่มแจ้ง ยิ่งกว่าเอกสารใดๆเท่าที่ได้พบเห็น
กันมา จึงเป็นเอกสารที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

-ลักษณะและขนาด หลักศิลาจารึกพ่อขุน
รามคำแหง มีลักษณะเป็นแท่นศิลาเรียบ รูป
สี่เหลี่ยม สูง ๑ เมตร ๑๑ เซนติเมตร มีคำจารึก
ทั้ง ๔ ด้าน เนื้อที่จารึก สูง ๕๙ เซนติเมตร กว้าง
๓๕ เซนติเมตร ด้านที่ ๑ และที่ ๒ มีคำจารึก
ด้านละ ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๓ และที่ ๔ มี
ด้านละ ๒๗ บรรทัด รวมเป็น ๑๒๔ บรรทัด
จารึกหลักนี้อยู่ในสภาพดีที่สุดในสมัยพ่อขุนราม
อักษรตัวกลมเลื่อนถึงกับเสียความ

-ความย่อ ศิลาจารึกหลักนี้สันนิษฐานว่า
ได้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๔ ในรัชสมัยพ่อขุนราม

คำแหง เนื่องในโอกาสฉลองพระแท่นมณีศิลา
มีใจความสำคัญอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ตอน คือ
ตอนต้น ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ ด้านที่ ๑ ถึงบรรทัด
ที่ ๑๘ ด้านเดียวกัน ว่าด้วยพระราชประวัติพ่อ
ขุนรามคำแหงโดยสังเขปตั้งแต่ต้นจนถึงได้ขึ้น
เสวยราชย์ ตอนที่สองตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๘ ด้านที่
๑ จนถึงบรรทัดที่ ๑๑ ด้านที่ ๔ ว่าด้วยพฤติกรรม
และขนบธรรมเนียมของชาวไทยในขณะนั้น
ตลอดจนเรื่องสร้างพระแท่นมณีศิลา เมื่อ ม.ศ.
๑๒๑๔ (พ.ศ. ๑๘๓๕) เรื่องสร้างพระมหาธาตุ
เจดีย์เมืองศรีสุขานาลัย เมื่อ ม.ศ. ๑๒๐๗ (พ.ศ.
๑๘๒๔) และเรื่อง “ใส่ลายสือไทย” หรือ ม.ศ.
๑๒๐๕ (พ.ศ. ๑๘๒๖) ตอนที่สามตั้งแต่บรรทัด
ที่ ๑๑ ด้านที่ ๔ ไปจนบรรทัดสุดท้าย ว่าด้วย
เกียรติคุณของพ่อขุนรามคำแหงและอาณาเขต
เมืองไทยในสมัยนั้น

-ภาษาและอักษร ภาษาที่ใช้จารึกเป็น
ภาษาไทย มีคำเขมรและคำบาลี-สันสกฤตบ้าง
เล็กน้อย คำไทยที่ใช้มีทั้งคำโดดและคำคู่ ประ
โยคคำพูดเป็นเอกัตถประโยคเป็นพจน์ ข้อความ

กะทัดรัด ส่วนนวนโวหารไพเราะและซึ่งมาก
ลีลาประโยคคำพูดคล้ายกับภาษาท้องถิ่นทางภาค
อีสานและภาคพายัพในปัจจุบัน ส่วนอักษรนั้น
มีลักษณะพิเศษ แต่พยัญชนะบางตัวมีรูปคล้าย
อักษรไทยน้อย สระมีขนาดเท่าพยัญชนะ ใช้
เขียนไว้ข้างหน้าพยัญชนะที่ออกเสียง และอยู่
ในระดับบรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะ การเขียน
ก็เขียนจากซ้ายไปขวา ตามแบบสากลนิยม

—*ผู้จารึก* มีบางท่านเห็นว่าข้อความที่จารึก
ไว้ตอนต้นตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ ถึงบรรทัดที่ ๑๘ ของ
ด้านที่ ๑ เป็นข้อความที่พ่อขุนรามคำแหงแต่งขึ้น
ให้จารึกไว้ด้วยพระองค์เอง เพราะใช้คำสรรพนามว่า “กู” เป็นพื้น ส่วนตอนที่สองไม่ได้ใช้
คำ “กู” เลย แต่ใช้คำ “พ่อขุนรามคำแหง”
เป็นพื้น จึงน่าจะเป็นข้อความที่ผู้อื่นจารึกไว้ใน
ภายหลัง ยิ่งตอนที่สามตัวหนังสือไม่เหมือนตอนที่
๑-๒ คือตัวพยัญชนะลึบกว่า ทั้งสระที่ใช้ก็
มีรูปต่างกันไปบ้าง จึงมีผู้เห็นว่าตอนที่สามนี้ได้
ผู้จารึกเพิ่มขึ้นภายหลังตอนที่ ๑-๒ เป็นเวลา
หลายปี บางท่านก็เห็นไปไกลอีกว่า ข้อความ
ตอนที่ ๒-๓ นั้น น่าจะเป็นของคนไทยอีกเผ่าหนึ่ง
มาจารึกเพิ่มขึ้น เพราะสำเนียงคำพูดบางคำผิด
เพี้ยนไปจากตอนแรกมาก เช่น ออกเสียง อ เป็น
โอ อย่างคำว่า *หมอนโนน* (บรรทัดที่ ๑๕ ด้านที่
๒) และ *เบื่องตะวันออก* บรรทัดที่ ๓๓ ด้านที่
๒) เป็นต้น

เรื่องนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า ข้อความทั้งหมดใน
จารึกหลักนี้ น่าจะเป็นของพ่อขุนรามคำแหง

ทรงแต่งขึ้นให้จารึกไว้โดยตลอด เพราะพระองค์
ทรงเป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็ง ทรงพระปรีชาสามารถ
ยิ่งพระองค์หนึ่ง เรื่องอื่น ๆ ที่ยากยิ่งกว่าการทำ
จารึก พระองค์ยังทรงทำสำเร็จ แต่งานทำศิลา
จารึกเป็นเพียงงานเล็ก ๆ น้อย ๆ กลับทรงทำ
ไม่สำเร็จ ทรงปล่อยค้างไว้ให้คนอื่นทำต่อ ดู
เป็นเรื่องที่น่าขบขัน และไม่น่าจะเป็นไปได้ ใน
ตอนต้น ข้อความจารึกที่ใช้คำสรรพนามว่า “กู”
นั้น น่าจะเป็นเพราะพระองค์มีพระประสงค์จะ
ตรัสเล่าประวัติของพระองค์แก่ประชาชนอย่าง
พ่อกับลูก ฐานเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว ส่วนตอน
ต่อมาทรงใช้พระนามของพระองค์ว่า “พ่อขุน-
รามคำแหง” ก็เพื่ออนุเคราะห์แก่คนรุ่นหลัง หาก
พระองค์ทรงใช้คำสรรพนามโดยตลอดแล้ว คน
รุ่นหลังก็จะมีโอกาสทราบได้ว่า คำ “กู” ใน
จารึกนี้หมายถึงใคร คุณค่าของจารึกนี้ก็ลดลง
อย่างน่าเสียดายยิ่ง สำหรับตอนที่สามตัวหนังสือ
ไม่เหมือนตอนที่ ๑-๒ เพราะตัวพยัญชนะลึบ
กว่า และรูปสระต่างกันไปบ้าง ข้อนี้น่าจะเป็น
เพราะช่างผู้จารึกมาคิดขึ้นได้ เมื่อจารึกตอนที่
๑-๒ จบแล้ว ว่าหากจะให้ตัวหนังสือคงรูปอยู่
เท่าเดิมแล้ว อาจจะจารึกไม่จบข้อความตาม
กำหนด โดยเกรงไปว่าเนื้อที่จารึกจะไม่พอ จึง
ได้จารึกด้วยอักษรตัวลึบกว่าตอนต้น ๆ เพื่อให้จบ
ความลงโดยสมบูรณ์ตามกำหนด ส่วนที่ว่าการ
ใช้สำเนียงคำพูดบางคำผิดเพี้ยนไปจากตอนที่ ๑-
๒ โดยออกเสียง อ เป็น โอ เช่น *เบื่องตะวันออก*

โอง เป็นต้น ข้อนี้เห็นจะเป็นเพราะชาวสุโขทัย ในยุคนั้น นิยมพูดคำบางคำเป็นสองเสียง เช่น เรียกชื่อแม่น้ำโขงว่า “โขง” บ้าง “ของ” บ้าง อย่างในปัจจุบัน (บรรทัดที่ ๗ ด้านที่ ๒ และ บรรทัดที่ ๒๕ ด้านที่ ๔) โดยเฉพาะออกเสียง ๐ เป็น โอ ก็ปรากฏตั้งแต่ตอนต้นแล้วคือคำว่า “โอง” ในบรรทัดที่ ๒ ของด้านที่ ๑ ซึ่งหมายความว่า “สอง” ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงเห็นว่า ข้อความที่จารึกไว้ในศิลาจารึกหลักนี้น่าจะเป็น เรื่องที่พ่อขุนรามคำแหงแต่งขึ้นให้จารึกไว้โดย ตลอด ไม่น่าจะมีการจารึกสืบต่อกันมาเป็นหลาย ทอดดังที่บางท่านเข้าใจ

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับภาษา

ภาษาที่จารึกไว้ในศิลาจารึกหลักนี้เป็นภาษาไทยและน่าจะถือได้ว่าเป็นภาษาไทยเดิม สันนิษฐานว่า สมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นชาวไทยส่วนใหญ่ น่าจะมีสำเนียงพูดคล้ายกับชาวไทยภาคพายัพ และภาคอีสานในปัจจุบัน เพราะคำพูดส่วนมาก ในจารึกนี้ยังนิยมพูดกันอยู่ในหมู่ชาวไทยสอง ภาคนั้น และบางคำก็ปรากฏอยู่ในวรรณคดี ท้องถิ่นทั้งสองนั้น จะขอยกมากล่าวพอเป็นแนว สันนิษฐานดังต่อไปนี้

ด้านที่ ๑

๑. คำระหว่างบรรทัดที่ ๑-๓

๑.๑ กู เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ (เอกพจน์) สมัยโบราณถือเป็นคำธรรมดาสำหรับใช้

แทนชื่อผู้พูด เดิมทีเดียวชาวอีสานใช้พูดได้กับ คนทุกชั้น ต่อมานิยมใช้พูดกับคนที่เสมอกัน หรือมีฐานะต่ำกว่า ไม่ถือเป็นคำหยาบอย่างในปัจจุบัน

๑.๒ เสือ เป็นพระนามอัศวมเหสีของ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระมารดาของพ่อขุนราม คำแหง ว่าโดยความหมายพระนามน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกัน หรือเป็นคำเดียวกับกับคำ “เสิง” ในภาษาภาคอีสาน ซึ่งคนในถิ่นนี้นิยมพูดกันคู่ไปกับคำ “สา” ว่า “เสิงสา” เช่นพูดว่า “พอดวันเสิงสา” ซึ่งคำ เสิง กับ สา มี ความหมายอย่างเดียวกัน คือหมายความว่า รุ่งอรุณ, รุ่งราง, สว่างรางๆ และสมัยพ่อขุนราม คำแหงนั้น อาจพูดกันได้ทั้งสองสำเนียง คือพูดว่า เสิง หรือ เสือ ก็ได้ อย่างคำ ขำเค็ก พูดว่า ขำเคือก ก็ได้ (ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๑ และ ด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๑๖-๑๗)

๑.๓ ตู เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ (พหูพจน์) แปลว่า เรา, ข้า คำนี้ยังนิยมพูดกันอยู่ในหมู่ชนชาวอีสานปัจจุบัน และมักนิยมใช้พูดกับ คนที่เสมอกันหรือมีฐานะต่ำกว่า

๑.๔ ผู้หญิง คำนี้หมายความว่า ผู้หญิง ข้อที่น่าสังเกตก็คือคำ ญิง ไม่มี ห นำ คือไม่จารึกว่า หญิง ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะชาวไทยสมัย สุโขทัยนั้นออกเสียงคำนี้อย่างเดียวกับชาวเหนือ และชาวอีสานในปัจจุบัน ซึ่งเขาพูดว่า ผู้หญิง -แม่หญิงมิได้พูดว่า ผู้หญิง อย่างคนในภาคกลาง

ด้วยเหตุนี้ คำนี้ ที่เขียนคำอ่าน ว่า “ผู้หญิง” นั้น จึงเป็นการอ่านแบบหลับลูบลตาโดยแท้

๑.๕ โสง คำนี้แปลว่า สอง คือจำนวน ๑+๑ คำนี้ทำให้เห็นว่าชาวไทยสมัยสุโขทัยนั้น นิยมพูดสองเป็นโสมง อย่างเดียวกับชาวภูไทใน ภาคอีสานและไทพวนทั่วไปพูดกันอยู่ในปัจจุบัน ที่เขียนคำอ่านว่า “สอง” นั้น ก็เป็นการอ่านแบบ หลับลูบลตาเช่นกัน

๑.๖ เพื่อ เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ แปล ว่า เรา, ข้าพเจ้า, เป็นคำพหูพจน์ คำนี้ทางภาค อีสานบางท้องถิ่นยังใช้พูดกันอยู่ ในทางวรรณคดี ก็นิยมใช้คำนี้เสมอ แต่มักใช้ในความหมายที่ เป็นทวิพจน์

๑.๗ อ้าย เป็นคำนำ แปลว่า พี่ชาย คู่กับ เอ้อย ซึ่งแปลว่า พี่สาว คำนี้ยังนิยมพูดกันอยู่ใน หมู่ชาวไทยภาคอีสานและภาคเหนือ ขึ้นเดิม คำ อ้าย และ เอ้อย หมายถึงพี่ชายและพี่สาวคน หัวปี ต่อมา ทางภาคอีสานใช้เรียกพี่ชายและ พี่สาวทั่วไป คือ เรียกได้ทั้งคนหัวปีและคนรอง ลงมา แม้คนที่มิใช่ญาติกันแต่มีความเคารพ นับถือกัน ก็เรียกว่า อ้าย-เอ้อย ได้

๑.๘ เตียมแต่ เป็นคำบุรพบท แปลว่า ตั้งแต่, จำเดิม คำนี้เคยได้ยินคนเฒ่าคนแก่ทาง ภาคอีสานบางท้องถิ่นพูดกันอยู่ แต่เวลานี้ดูจะไม่ นิยมพูดกันแล้ว และตัว ต จ นั้นก็เพี้ยนกันได้ อย่าง ดอกไม้ตูม ชาวอีสานพูดว่า ดอกไม้จุ่ม คำ เตียมแต่ นี้ ในวรรณคดีภาคอีสานใช้ว่า

เจียมแต่ อย่างว่า “เจียมแต่ เฮาหมายหมั้น หมายมาสมสู่” (ฮุ่ง. หน้า ๔๐)

๒. คำระหว่างบรรทัดที่ ๓-๑๐

๒.๑ ขึ้นใหญ่ คำนี้หมายความว่า เติบใหญ่ หรือเติบโตขึ้น ภาษาพูดทางภาคอีสานในปัจจุบัน บางท้องถิ่นพูดเพี้ยนเป็น ขึ้นใหม่ ก็มี แต่ภาษา เขียนหรือภาษาวรรณคดีใช้ว่า ขึ้นใหญ่ เป็นพื้น อย่างว่า “ด้าวด้าวหน้าขึ้นใหญ่พอชาว” (ฮุ่ง. หน้า ๖)

๒.๒ เข้า คำนี้แปลกันว่า ปี สิบเก้าเข้า จึงหมายความว่า ๑๙ ปี ถ้าคำแปลนี้ถูกต้อง ก็เป็น อันได้ความรู้ว่าคนไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น เรียกปีว่าเข้า อย่างคำว่า สิบสี่เข้า (ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑๒) และ หกเข้า สามเข้า (ด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๗-๘) ก็หมายความว่า ๑๔ ปี ๖ ปี และ ๓ ปี ตามลำดับ แม้ในไตรภูมิกถา ไตรภูมิ พระร่วง ซึ่งเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นในสมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๘๘) ก็ใช้คำว่า เข้า ในความหมายว่า ปี อยู่หลายแห่ง เช่นว่า “ตัวเขานั้น...มีรูป โฉมโนมพรรณอันงามดังสาวอันได้ ๑๖ เข้า” (ไตรภูมิ. หน้า ๕๓๗)

แต่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงนี้ ปรากฏ ว่าใช้คำ ปี อยู่หลายแห่ง เช่น แลปีแลญิบล้าน (ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๖) ปีกุน, ปีมะแม (ด้าน ที่ ๔ บรรทัดที่ ๔, ๕) และในไตรภูมิกถาก็ ปรากฏว่าใช้คำปีเป็นพื้น อย่างว่า “ฝูงสัตว์อัน เกิดในนรกอันชื่อว่าสัตตขีปนรกนั้น ยืนได้ ๕๐๐

ปี ด้วยปีในนรก...” (ไตรภูมิ, หน้า ๔๗๐) ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าคนไทยสมัยสุโขทัยนั้นเรียกปีเป็น ๒ อย่างคือเรียก ปี และ เข้า แต่มีข้อสงสัยว่า ในกรณีเช่นไรควรใช้คำ ปี ในกรณีเช่นไรควรใช้คำ เข้า หรือจะเลือกใช้คำใดก็ได้ตามความพอใจ

บางท่านให้ความเห็นว่า ที่เรียกปีว่าเข้านั้น เป็นการเรียกตามฤดูกาลอาชีวะ คือการทำนาเสร็จไปครั้งหนึ่ง เรียกว่า เข้าหนึ่ง ซึ่งโดยปกติการทำนาจะมีปีละครั้ง เมื่อพูดว่า เข้าหนึ่ง ซึ่งหมายความว่าปีหนึ่งทำนองเดียวกับพระสงฆ์อายุการบวชตามฤดูฝนคือพรรษา บวชได้หนึ่งฤดูฝนก็เรียกว่า บวชได้หนึ่งพรรษา ในกรณีที่เพ่งถึงความหมายดังกล่าวนี้ จึงใช้คำเข้า นอกจากกรณีดังกล่าว นิยมใช้ ปี โดยตลอด

มีทางที่น่าจะเป็นไปได้อีกทางหนึ่ง ตามภาษาภาคอีสาน คำ เข้า ในกรณีดังกล่าวนี้ มีความหมายว่า ย่าง หรือ ป้าย่าง เช่นพูดว่า อายุได้ ๑๖ เข้า หมายความว่า อายุได้ ๑๖ ป้าย่าง หรือ อายุย่างเข้าปีที่ ๑๖ ถ้าพูดถึงจำนวนปีสองจำนวน เช่นพูดว่า อายุได้ ๑๖ เข้า ๑๗ หมายความว่าอายุได้ ๑๖ ปีบริบูรณ์แล้ว และกำลังย่างเข้าปีที่ ๑๗ แม้ในศิลาจารึกหลักที่ ๒ (จารึกวัดศรีชุม ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๘๔) ก็มีคำจารึกแบบเดียวกับภาษาภาคอีสานว่า “...มาถึงญี่สิบเก้าเข้าสามสิบ...” ซึ่งหมายความว่า (เมื่อเจ้าศรีศรัทธาราชจุฬามณี) อายุได้ ๒๙ ปี

บริบูรณ์แล้วและกำลังย่างเข้าปีที่ ๓๐ และทางภาคอีสานนั้น ถ้าพูดว่า ขวบเข้า ก็หมายความว่า ย่างเข้าเท่านั้น ขวบเท่านั้น ขวบ อย่างว่า อายุได้ ๓ ขวบเข้า หมายความว่าอายุย่างเข้า ๓ ขวบ ถ้าอายุครบปีบริบูรณ์ นิยมใช้คำ หัก ต่อท้ายจำนวนอายุนั้น เช่น อายุได้ขาวหัก หมายความว่า อายุได้ ๒๐ ปีบริบูรณ์

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ คำว่า สิบเก้าเข้า ในจารึกหลักนี้จึงน่าจะหมายความว่า ๑๙ ป้าย่าง กระมัง หากเป็นจริงตามนี้ก็แน่นอนได้ความรู้ว่า ชาวไทยสมัยสุโขทัยนั้นมีคำพูดที่หมายถึงปีย่างอย่างเดียวกับชาวอีสานในปัจจุบัน

๒.๓ หัวซ้าย-หัวขวา สองคำนี้เป็นคำที่เป็นปัญหา มีผู้ถกเถียงกันมาก และดูเหมือนจะยังไม่มีข้อยุติ คำแรกคือคำ หัวซ้าย เคยแปลกันว่า ทางซ้าย หรือ ด้านซ้าย คำที่สองคือคำ หัวขวา ก็แปลว่า ทางขวา หรือ ด้านขวา ซึ่งเป็นคำแปลตามรูปศัพท์ ยังไม่ได้รับความหมายที่แจ่มแจ้ง คือยังไม่อาจจะระบุได้ว่าด้านซ้ายของใคร ด้านขวาของใคร ข้อว่า “พ่อกูไปรบขุนสามชนหัวซ้าย” นั้นหมายความว่าอย่างไร ไปหัวซ้ายหรือด้านซ้ายนั้นไปอย่างไร ข้อว่า “ขุนสามชนขั้บมาหัวขวา” นั้นหมายความว่าอย่างไร ขั้บมาหัวขวาหรือด้านขวาขั้บมาอย่างไร เป็นเรื่องที่ยังมองไม่เห็นภาพ ข้อนี้เองที่ทำให้เกิดการถกเถียงกันอยู่เสมอ

พิเคราะห์ตามรูปการจัดขบวนทัพโบราณที่

๕๗ เป็นขบวนปักก่า (คือกองทัพที่ตั้งมีกองกลาง
ปักซ้ายและปักขวาคล้ายปักก่า) ตามที่กล่าวไว้
ในวรรณคดีภาคอีสาน จะเห็นว่า ตอนท้ายของ
กองทัพแบ่งเป็นกองใหญ่ ๓ กอง กองซ้ายเรียก
หัวซ้าย กองขวา เรียก หัวขวา กองกลาง เรียก
หัวกลาง อย่างว่า

ทางเพศ ข้างจำซ้น	ไหลออกเวียงวัง
หัวขวาเขา	ไชยลือเลยพร้อม
หัวกลางก่า	ทั้งคอนอ้ายคว่าง
แพนช่อซ้อง	ลายลั่นล่องทาง.
เบื่องฟ้างซ้าย	พวงส่วยขัดตาม
กุญชรขาว	ออกมันเมาบ้า.

(ฮัง. หน้า ๑๗๓)

ยังเล่าพร้อม	ทั้งหมู่กวนแก
บางงามเป็นหัวขวา	แต่งคี่คำไว้
ปะแหวนหน้า	โสมควรท้าวทั้ง
หลายอ่อนเชื้อ	เม็งไ้ลวดตาม.
กับทั้ง ลุงมึงเจ้า	ผู้เผือกเชียงเขย
ธรรมยาสับ	แยกมาหัวซ้าย.
อาวพวงผู้	ผลควรตางราช
เลยลวดยาย	ตามเจ้าบาทเชียง

(ฮัง. หน้า ๓๔๖-๓๔๗)

โดยนัยนี้ คำ หัวซ้าย-หัวขวา ในจารึก
หลักนี้จึงน่าจะแปลว่ากองซ้าย-กองขวา หาก
เป็นไปได้ตามนัยนี้ ข้อว่า “พ่อกูไปรบขุนสาม-
ชนหัวซ้าย ขุนสามชนขับมาหัวขวา” ก็คง

หมายความว่ากองทัพทั้งสองฝ่ายนั้นตั้งเป็นขบวน
ปักก่าเช่นเดียวกัน ท้าเมืองสุโขทัยมีพ่อศรี-
อินทราทิตย์เป็นกองซ้าย ฝ่ายท้าเมืองจอดมี
ขุนสามชนเป็นกองขวา ครั้นทัพทั้งสองเคลื่อน
เข้าประชิดกัน เกิดปะทะกันขึ้นโดยขุนสามชน
เป็นฝ่ายเข้าบุกก่อน ทหารกองหน้าของพ่อขุน-
ศรีอินทราทิตย์ต้านทานไม่อยู่จึงถอยร่นมา พ่อ
ขุนรามคำแหงซึ่งเสด็จไปในกองทัพด้วย จึงได้
ทรงนำยุทธหัตถ์กับขุนสามชนจนได้ชัยชนะ

ตามตำราพิชัยสงครามของไทย ฉบับหอ
สมุดแห่งชาติ ก็มีการจัดขบวนทัพแบบนี้เรียกว่า
“ทัพถ่วงนามพญูห์” (ให้ดูแผนผังประกอบ) ซึ่ง
มี หัวซ้าย หัวขวา และหัวกลางตรงตามที่กล่าว
ไว้ในวรรณคดีภาคอีสานดังกล่าวมา

ด้วยเหตุนี้ จึงน่าจะถือเป็นยุติได้ว่า หัวซ้าย
หมายถึงกองซ้ายของกองทัพ หัวขวา หมายความว่า
กองขวาของกองทัพ

๒.๔ ไพร่ฟ้าหน้าใส คำนี้จะหมายถึง
ไพร่ฟ้าผู้มีหน้ามีตา อันได้แก่ชนชั้นที่ได้รับการ
ยกย่องว่าเป็นผู้มีเกียรติ อาจเป็นข้าราชการหรือ
อำมาตย์ราชเสวก หรือไพร่พล ไพร่หลวง ซึ่ง
นับว่าเป็นข้าราชการฝ่ายทหารก็ได้ แม้ใน
มหาชาติคำหลวง (หน้า ๑๔๕) ที่กล่าวว่า
“ไพร่ฟ้าหน้าใส ชาวเซตอตุร ก่าจัดทำจระ
จากเมืองมานาน” คำไพร่ฟ้าหน้าใส ก็น่าจะ
หมายถึงชนชั้นที่รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีเกียรติ
ดังกล่าว เช่นที่ระบุไว้ในกณฑ์ทิมพานต์ว่า พวก

แผนผังคั้งทัพ ทันทูลังนามพยุห์

ตั้งพลตั้ง^{๕๕}ทันทูลังนามพยุห์ เอานาคนาม^{๕๗}เป็นขุนพล
ถ้ามีได้เอาคนนามตั้งในสองข้าง^{๕๖}ชนด้วยกัน เมื่อจะรบ
ให้รบพร้อมกันเป็น ๑๐ หมู่

กอง ร้อย หน้า แซง ปีกซ้าย ตั้งเบญ เสนา ๕๐๐ ตั้งชะซ้าย เสนา ๑๐๐๐	หัวซ้าย* ตั้งเบญ เสนา ๑๐๐๐	หัวขวา* ตั้งเบญ เสนา ๑๐๐๐	กอง ร้อย หน้า แซง กััดชะขวา ตั้งเบญ เสนา ๕๐๐ กััดชะขวา ตั้งพลเบญ เสนา ๑๐๐๐
กััดซ้าย ตั้งเบญ เสนา ๑๐๐๐	หัวกลาง* ตั้งเบญ เสนา ๑๐๐๐	กััดขวา ตั้งเบญ เสนา ๑๐๐๐	

(คััดจากตำราพิชัยสงคราม ฉบับหอสมุดแห่งชาติ) ๓๘

อามตยราชบุโรหิต ๑ พวกราชบุตรหรือพระ
บรมวงศ์ ๑ พวกเศรษฐีคหบดี ๑ พวกพราหมณ์ ๑
พลช้าง ๑ พลม้าหรือหมู่ราชองครักษ์ ๑ พลรถ ๑
พลเดินเท้า (ทหารราบ) ๑ คนเหล่านี้ที่เป็นผู้
ขับไล่พระเวสสันดร พิศเราะห์ดูตามคำแวดล้อม
และฐานการใช้ถ้อยคำ ทำให้เห็นว่า คำไพร่ฟ้า
หน้าใสในศิลาจารึกหลักนี้ กับที่ปรากฏในมหา-
ชาติคำหลวงนั้นน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกัน

๒.๕ **ขึ้นชื่อ** คำนี้หมายความว่าตั้งชื่อหรือ
แต่งตั้งหรือสถาปนาให้ดำรงตำแหน่ง หรือ
ฐานันดรศักดิ์ คำนี้พบในวรรณคดีภาคอีสาน
เสมอ อย่างว่า “ขึ้นชื่อได้ช้างเผือกพานดำ”
(ฮุ่ง. หน้า ๔)

๓. คำระหว่างบรรทัดที่ ๑๐-๑๖

๓.๑ **หมากส้ม-หมากหวาน** คำหมาก
ในที่นี้หมายถึงผลไม้ เช่นหมากม่วง หมากขาม
หมากนาว เป็นต้น ในปัจจุบันทางภาคกลาง
นิยมใช้มะเป็นพื้น เช่น มะม่วง มะขาม มะนาว
 เป็นต้น แต่ในภาคอีสานยังนิยมพูดว่า หมาก
อยู่ตราบเท่าทุกวันนี้

หมากส้ม หมายถึงผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว เช่น
หมากนาว หมากกรูด เป็นต้น (ส้ม=เปรี้ยว)

หมากหวาน หมายถึงผลไม้ที่มีรสหวาน
รสอร่อย เช่นขนุน ลำไย น้อยหน่า เป็นต้น

๓.๒ **ดีหนึ่งวังช้าง** หมายความว่าจับช้าง
หรือคล้องช้าง กล่าวคือ ดีหนึ่ง น่าจะหมายถึง
การคล้องช้างหรือจับช้างโดยวิธีไล่ตะลุยจับใน

ที่แจ้งโดยเอาเชือกบาศ (ทางภาคอีสานเรียกว่า
หนังประจำ) คล้องช้างป่า อย่างที่ทำกันอยู่ใน
ปัจจุบัน ส่วน **วังช้าง** น่าจะหมายถึงการจับช้าง
โดยวิธีต้อนเข้าคอกหรือเข้าเพนียด ดังที่สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุ-
วัดติวงศ์ ทรงสรุปวิธีจับช้างของไทยไว้ว่า “หลัก
การจับช้าง” ถ้าจะว่าก็มีแต่สองอย่างเท่านั้น คือ
ต้อนเข้าคอกอย่างหนึ่ง กับไล่ตะลุยจับในที่แจ้ง
อย่างหนึ่ง อะไรก็รวมอยู่ในสองอย่างนั้นสิ้น ...
ที่ว่า “ไปตีหนังวังช้างได้” นั้น หมายถึงไปตีเชือก
หนัง คือเชือกบาศคล้องช้างในวังช้างได้ (สาส์น
สมเด็จพระ เล่ม ๑๓ หน้า ๑๑๒, ๑๑๕)

๓.๓ **ได้บัวได้นาง** เคยตีความกันมาว่า ได้
ผู้ชายได้ผู้หญิง คือ **บัว** แปลว่าคนผู้ชาย **นาง** แปล
ว่าคนผู้หญิง หากแปลอย่างนี้ถูกก็เป็นอันได้
ความรู้ ชาวไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น เรียก
ผู้ชายว่า **บัว** เรียกผู้หญิงว่า **นาง** แต่คำ **ผู้ชาย**
ผู้หญิง ก็ปรากฏว่ามีใช้อยู่แล้วในสมัยนั้นด้วย
เช่น คำว่า “ผู้ชายสาม ผู้หญิงสอง” บรรทัดที่ ๒
ด้านที่ ๑) “ทั้งผู้ชายผู้หญิง” (บรรทัดที่ ๑๑ ด้าน
ที่ ๒) แม้ในหนังสือวรรณคดีเล่มแรกของไทย
ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยสุโขทัยคือไตรภูมิภูคา หรือไตร
ภูมิพระร่วง ก็ใช้คำว่า ผู้ชาย-ผู้หญิง เป็นพื้น
ไม่พบคำว่า บัว-นาง เลย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมี
ปัญหาว่า คำ บัว-นาง กับคำ ผู้ชาย-ผู้หญิง นี้
หากมีความหมายอย่างเดียวกัน จะใช้ต่างกันอย่าง
ไร กรณีเช่นไรควรใช้คำ บัว-นาง กรณีใดควร

ใช้ ผู้ชาย-ผู้หญิง น่าจะได้พิจารณาบทเหตุผล และวินิจฉัยกันต่อไป

พิจารณาเหตุตามข้อความในศิลาจารึก มีคำ เงื่อนชวนให้เห็นว่า คำ บัว-นาง กับคำ ผู้ชาย-ผู้หญิง นั้น น่าจะมีความแตกต่างกันอยู่ เช่นข้อความในบรรทัดที่ ๑๐-๑๑ ด้านที่ ๒ ว่า “ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วย^๕บัว-ท่วย^๕นาง ลูกเจ้า ลูกขุน ทั้งสิ้น ทั้งหลาย ทั้ง^๕ชาย^๕ ผู้^๕หญิง” จะเห็นว่า บัว-นาง กับ ผู้ชาย-ผู้หญิง ในที่นี้จะต้องมีความหมายต่างกัน หากมีความหมายอย่างเดียวกันแล้ว จะจารึกคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน เป็นการซ้ำซ้อนในประโยคเดียวกัน เพื่อประโยชน์อะไร ด้วยเหตุนี้ คำ บัว-นาง จึงน่าจะมีความหมายพิเศษ คือน่าจะเป็นคำเรียก ชาย-หญิง ที่มีฐานันดรศักดิ์ หรือเรียกด้วยคำยกย่องเป็นพิเศษ อย่างเดียวกับ คำ ท้าว-นาง ในภาษาภาคอีสาน ส่วน ผู้ชาย-ผู้หญิง นั้น น่าจะเป็นคำระบุเพศที่พูดกันเป็นสามัญ

ในภาษาอีสาน คำ^๕บัว มีความหมายได้หลายอย่าง เช่น

ก. เมือง^๕บัว หมายความว่า เมืองหลวง หรือเมืองใหญ่อย่างว่า “เมือง^๕บัวเมียน เมื่อบ้านมอมวล” (ฮ้าง. หน้า ๑๓๖)

ข. ลูก^๕บัว หมายความว่า ลูกหลวง, ลูกใหญ่, ลูกกษัตริย์ อย่างว่า “เชิงว่า ลูก^๕บัว เค้าปลงเฮ้งระวังเวียง” (ฮ้าง. หน้า ๘๕)

ค. ท้าว^๕บัว หมายความว่า ท้าวหลวง, ท้าวใหญ่, ท้าวผู้เป็นหัวหน้า, กษัตริย์ผู้เป็นจอมทัพ อย่างว่า “ท้าว^๕บัว เปเลื่อง ขาดฟาดฮุมตี” (ฮ้าง. หน้า ๑๔๓)

ง. ลูก^๕บัว หมายความว่า ลูกหลวง, ไพ่หลวง หรือไพ่พล อย่างว่า “ชื่อ^๕ว่า ลูก^๕บัว^๕ลั่น เหลือราฐเงินยาง” (ฮ้าง. หน้า ๑๔๒)

จ. หัว^๕บัว หมายความว่า หัวหน้าใหญ่, แม่ทัพนายกอง อย่างว่า “พ่อเห็น ทุกปากชั้น^๕หัว^๕บัวเป็นถัน” (ฮ้าง. หน้า ๑๔๗)

ฉ. ข้าง^๕บัว หมายความว่า ข้างหลวง, ข้างต้น อย่างว่า “ข้าง^๕บัว^๕เท้า ท้นหน้าเกี้ยวทาน” (ฮ้าง. หน้า ๑๔๘)

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นความหมายของคำ ^๕บัว ที่ใช้เป็นคำคุณศัพท์ ถ้าเป็นคำนามก็มีความหมายได้หลายอย่าง เช่น

ก. หมายถึงประมุขบ้านเมือง หรือกษัตริย์ อย่างว่า “เลิงต่ำท้าว ทาน^๕บัว^๕ปรางค์ทอง” (ฮ้าง. หน้า ๑๔๖)

ข. ในกรณี ^๕บัว ใช้คู่กับ ^๕นาง ถ้าคำทั้งสองนี้หมายถึงชาววัง คำ ^๕บัว หมายถึงฝ่ายหน้า คำ ^๕นาง หมายถึงฝ่ายใน อย่างว่า “ผัดว่า ชั่วใส่^๕ท้าว เท^๕บัว^๕บัน^๕นาง” (ฮ้าง. หน้า ๑๑๑)

โดยนัยนี้ คำ ^๕บัว-^๕นาง ในศิลาจารึก จึงน่าจะหมายถึงคนที่เป็นบริวาร คือ ^๕บัว หมายถึงบริวารชาย ^๕นาง หมายถึงบริวารหญิง

๔. คำระหว่างบรรทัดที่ ๑๖-๒๑

๔.๑ *ลูท่าง* คำนี้ตัวจารึกเป็น *ลูทวง* เคยอ่านกันมาว่า *ลูท่าง* และเรียงไว้ท้ายประโยคว่า “เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลูท่าง” คำนี้เคยแปลกันว่า ทาง หรือ หนทาง โดยให้orroอธิบายว่า เจ้าเมืองไม่เก็บภาษีผ่านด่านตามรายทาง หรือกับไพร่ผู้เดินทาง ซึ่งก็ดูเป็นคำอธิบายที่น่าฟัง สัมกับเค้าเรื่องที่อยู่ แต่ถ้าถือเอาความตามแนวอธิบายนี้ คำ *ลูท่าง* ที่อยู่ท้ายประโยคนั้น ก็ดูเหมือนจะเป็นคำพุ่มเพื่อยกเงินจำเป็น เพราะคำ *จกอบ* ที่แปลว่าภาษีผ่านด่าน หรือภาษีรายทางนั้น เป็นคำระบุดึงที่เก็บภาษีและคนที่ต้องเสียภาษีอยู่ในตัวแล้ว เพียงแต่บอกว่า “เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่” ก็ได้ความสมบูรณ์ที่อยู่แล้ว ดูไม่จำเป็นที่จะเพิ่มคำ *ลูท่าง* มาขยายความต่อท้ายประโยคให้เป็นการพุ่มเพื่อยกอีกเลย ทั้งการอ่านคำ *ลูท่าง* เป็น *ลูท่าง* นั้น ก็ดูเหมือนจะเป็นการอ่านแบบลากความภาษาเก่าเข้าหาภาษาใหม่ จึงยังฟังไม่สนิทนัก

มีทางที่น่าจะเป็นไปได้อยู่ทางหนึ่ง คือคำนี้น่าจะอ่านว่า *ลูท่าง* ซึ่งอาจเป็นคำเดียวกันกับคำว่า *รูท่าง* หรือ *รูท่าง* อันหมายความว่า สนุก, สะดวก, เสรี หรือตามใจชอบ ดังที่ปรากฏอยู่ในหนังสือไตรภูมิโลกวินิจฉัยว่า “.....มันก็รูท่าง ช่มชืดคนผู้มีปัญญา”

ในภาษาภาคอีสาน มีพูดกันเป็น ๒ อย่าง คือ เป็น *ลูท่าง* และ *ยูท่าง* ที่พูดเป็นลูท่างนั้นมีเป็น

ส่วนน้อย ส่วนมากนิยมพูดว่า ยูท่าง ทางภาคพายัพ นิยมพูดว่า *ยูท่าง* เป็นพื้น อย่างว่า “ไพร่ยูท่างคำ ข้ายูท่างขาย” (ตำนานพระเจ้า ๗ พระองค์ หน้า ๑๙) แต่ภาษาพูดเป็น *ลูท่าง* ก็มี

เป็นที่น่าสังเกตว่า อักษร ล ย นั้นมักใช้แทนกันหรือเพี้ยนกันได้อย่างคำ *เอียงผา* เพี้ยนเป็น *เยียงผา* เช่นในลิลิตเตล่งพ่าย (หน้า ๕๑) ว่า “ร่มมเอยลมายเมียง เยียงผาโผนผาผางด” และในบทवेशนัตรชาดก (เทศน์มหาชาติ หน้า ๑๔๖) ว่า “พวกพรรณเยียงผากัผาดผ่นผ่นโผน”

หากกรณีเป็นไปตามที่กล่าวนี้ คำ *ลูท่าง* ในจารึกนี้ก็ควรจะอ่านเป็น *ลูท่าง* และควรเรียงไว้ต้นประโยคตามภาษานิยม โดยแยกวรรคเป็น “เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ ลูท่างเพื่อนจูงจ้องว่วไปคำขี่ม้าไปขาย” ก็จะได้ความชัดขึ้นว่า สมัยสุโขทัยนั้นไม่มีการเก็บภาษีผ่านด่าน ประชาชนไปมาค้าขายได้อย่างสะดวกหรือไปมาค้าขายได้โดยเสรี

๔.๒ *จูง* คำนี้ตามตัวจารึกเป็น *จูอง* คือเป็นรูปพยัญชนะที่ออกเสียงตัวเดียว ผสมกับสระสองตัว คือ ตัว จ ตัวเดียว ผสมกับสระ อุ และสระ ออ (จูอง) จึงเป็นปัญหาว่าคำนี้จะอ่านอย่างไรจึงจะถูกต้องตามภาษานิยม

คำนี้น่าจะเป็นการเขียนแบบประหยัด ซึ่งเป็นหลักการเขียนพิเศษชนิดหนึ่งทางภาคอีสาน คือ หลัก เต้าย (ตุตเต้าย) โดยมีพยัญชนะที่ออกเสียงเพียงตัวเดียว ผสมกับสระหลาย

ตัว การอ่านคำเช่นนี้จะต้องพิจารณาให้รอบคอบ โดยฟังถึงความหมายเป็นสำคัญ กล่าวคือเมื่ออ่านแล้วจะได้ความตรงตามเรื่องนั้น ๆ เช่น *ไปนไค* จะต้องอ่านว่า *ไป๋ปุนปานไค* หรือ *ไผ* จะต้องอ่านว่า *ไผ่* จึงจะได้ความ การเขียนแบบนี้จะพบเสมอในหนังสือฉบับโบราณทางภาคอีสาน หากถือตามหลักนี้คำ จอง ก็น่าจะอ่านได้ ๓ อย่าง คือ อ่านว่า จองจุง, หรือ จุงจ้อง ก็ได้ หากอ่านอย่างนี้จะมีความหมายอย่างนี้

ก. *จองจุง* หมายความว่าผูกจุง (จอง=ผูก) เมื่อเรียงเข้าประโยคว่า “ลูทางเพื่อนจองจุงวัวไปค้าขี่ม้าไปขาย” ก็จะได้ความว่าเขา (ไพร่) จะพากันผูกจุงวัวไปค้าขี่ม้าไปขายได้โดยเสรี

ข. *จ้องจุง* หมายความว่าเหนียวจุงไป (จ้อง=เหนียว, รึง, ดึง) เมื่อเรียงเข้าประโยคว่า “ลูทางเพื่อนจ้องจุงวัวไปค้าขี่ม้าไปขาย” ก็จะได้ความว่า เขา (ไพร่) จะพากันเหนียวจุงวัวไปขายได้อย่างสะดวกสบาย

ค. *จุงจ้อง* หมายความว่าจุงไปดึงไป จุงเหนียวไป เมื่อเรียงเข้าประโยคว่า “ลูทางจุงจ้องวัวไปค้าขี่ม้าไปขาย” ก็จะได้ความว่าเขา (ไพร่) จะพากันจุงวัวดึงวัวไปค้าขี่ม้าไปขายได้อย่างเสรี

หากอ่านตาม ๒ แบบหลัง ก็จะได้เห็นว่า คำ *จ้องจุง* - *จุงจ้อง* นั้นมีลักษณะเป็นคำซ้อน จึงน่าจะมีความหมายเพียงว่า “*จุงไป*” เท่านั้น เพราะความสำคัญอยู่ที่ *จุง* ส่วนคำ *จ้อง* นั้น น่า

จะเป็นคำซ้อนเพื่อความไพเราะตามความนิยมในสมัยนั้น เช่นในเรื่องทำวคำสอนว่า

สายมึงเกี้ยว

ปางก่อนสายแนน

บุญกรรมหลัง

จ้องจุงให้มาพ้อ

และในโคลงนิราศหริภุญชัย (หน้า ๒๗) ว่า

อารักษ์อาราธน์เรื่อง มังราย ราชแล

เชิญส่งศรีทิพนาย หนึ่งรำ

เทียนทุ่งพิจักควาย เป็นส่วน บุญแฮ

จุงจ้องเมื่อเมืองฟ้า เสดสร้าง สุราลัย.

๕. คำระหว่างบรรทัดที่ ๒๑-๒๔

๕.๑ *พ้อเชือ* คำนี้จะหมายถึงพ่อตัวผู้ ล่วงลับไปแล้ว ท่านศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้ให้คำอธิบายไว้อย่างน่าสนใจยิ่งกว่า “*พ้อเชือ* *เสือดำ* เป็นคำเดียวกัน ในวรรณคดีไปใช้สั้น ๆ ว่า *พ้อเชือ* เท่านั้น *เชือ* กับ *เสือ* เป็นคำเดียวกัน ไทยโบราณหมายถึงผีบรรพบุรุษ *มัน* เป็นคำต่อท้ายแสดงความยกย่อง ไทยอาหมพูดว่า *พ้อมัน ลูกมัน* หมายความว่า *พ้อท่าน ลูกท่าน พ้อเชือมัน คือพ้อเชือท่าน*”

ทางภาคอีสานเรียกผีชนิดหนึ่งว่า *ผีเชือ* คือผีบรรพบุรุษหรือญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น พ้อ แม่ ปู่ ย่า ตา นาย (ยาย) เป็นต้น โดยเชื่อว่าบุคคลเหล่านั้นตายไปเป็นผี เช่น พ้อ ปู่ เมื่อตายไปแล้ว ก็เรียกด้วยความเชื่อว่า พ้อเชือ ปู่ เชือ อย่างว่า จักใคร่ วานพ้อเชือ ชำข้าวแมนมัว (ยัง หน้า ๙๑) ‘คำพ้อเชือ คุณคำอย่าไล’ (ยัง

หน้า ๑๑๐) คำปู่เชื้อ เชื้อพร้อมพร้ากิน” (อยู่หน้า ๑๑๗)

๕.๒ *เสือกำ* คำนี้เคยอ่านกันมาเป็น ๒ อย่าง คืออ่านว่า *เสือกำ* และ *เสือกำ* ที่อ่านว่า *เสือกำ* มีผู้อธิบายว่าหมายถึงเสื้อติดตัวหรือเป็นกรรมสิทธิ์ของพ่อเชื้อ ที่อ่านว่า *เสือกำ* มีอธิบายเป็น ๓ นัย นัยหนึ่งอธิบายว่าได้แก่เสื้อปักเป็นลายด้วยดินทองคำ หรืออีกนัยหนึ่งอธิบายว่า *เสือกำ* นั้นเป็นสร้อยคำของพ่อเชื้อ โดยถือว่าพ่อเชื้อเสื้อคำ เป็นคำเดียวกัน กับอีกนัยหนึ่ง อธิบายว่า *เสือกำ* นั้นเป็นคำยกย่องเทอดทูน คือเทอดทูนพ่อเชื้อว่าเป็นเสื้อคำ คือเป็นที่ปกคลุมห่มห่อ หรือให้ความอบอุ่น อย่างเดียวกับเราเทอดทูนพ่อแม่ว่าเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรทอง หรือเป็นฉัตรแก้วในปัจจุบัน

มีทางที่น่าจะเป็นไปได้อีกทางหนึ่ง คือคำนี้น่าจะอ่านว่า *เสือกำ* หมายความว่า เทพผู้ค้าชู (เสื้อ=ผี, แขน. เทพ, คำ=คำชู, คุ่มครอง) โดยเป็นคำเทอดทูนพ่อเชื้อว่าเป็นเทพผู้คุ้มครอง ปกป้องรักษา ตรงกับหลักทางพระพุทธศาสนา ว่า มารดาบิดาเป็นพระพรหมของบุตรธิดา หากกรณีเป็นไปตามนัยนี้ คำ*พ่อเชื้อเสือกำ* ก็น่าจะหมายความว่า พ่อตัวหรือพ่อบังเกิดเกล้าที่ล่องลับไปเป็นผีหรือเทพคุ้มครองปกป้องรักษาอยู่

๖. คำระหว่างบรรทัดที่ ๒๔-๓๕

๖.๑ ขว คำนี้เป็นคำสรรพนาม ไม่ใช่คำนาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำ

อธิบายไว้ว่า “...ขา ๔ สรรพนามบุรุษที่สาม แทนคำว่าเขาสองคน เช่นสองขาพ่อลูก” ทางภาคอีสาน คำ *ขา* ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่สาม ก็มีความหมายเป็นทวิพจน์เช่นเดียวกันอย่างว่า “นางก็บ้พระบิดเจ้า สองขาพ่อลูก” (ขุนช้าง, หน้า ๑๓๔) ด้วยเหตุนี้ ข้อว่า “*จึงแล่งความแก่ขา*” จึงหมายความว่า จึงตัดสินใจความแก่เขาทั้งสอง คือทั้งโจทก์แก่จำเลย

๖.๒ *ปากประตุ* ในข้อว่า ใน*ปากประตุ* มี*กระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น* (บรรทัดที่ ๓๑-๓๒) หากอ่านอย่างนี้ถูก ก็มีข้อที่น่าคิดว่า ปากประตุในที่นี้หมายถึงประตูอะไร เพราะข้อความในตอนต้นไม่ได้บอกสถานที่ไว้เลย จะเป็นวังหรือพลับพลาที่ประทับก็ไม่ปรากฏทั้งสิ้น เป็นการบอกไว้อย่างลอย ๆ เท่านั้น

แต่คำนี้ ถ้าเพ่งตามรูปคำจารึกและอ่านตามหลักอักขรวิธีสมัยนั้น จะต้องอ่านว่า *ปากปุต* คำนี้จึงน่าจะหมายถึงอะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งมีใช้ประตูกระมัง แต่จะเป็นอะไรยังไม่พบหลักฐาน พิจารณาตามรูปศัพท์ *ปากปุต* น่าจะแปลว่าปากพูด หรือปากที่พูดได้ อีกประการหนึ่ง คำนี้อาจเป็นคำผสม คือคำไทยผสมคำสันสกฤต กล่าวคือ ปาก แปลว่าพูด เป็นคำไทย เช่นทางภาคอีสานพูดว่า ออย่าปาก หมายความว่า ออย่าพูด) ปุต เป็นคำสันสกฤต แปลว่า ความจริง *ปากปุต* ตามรูปศัพท์จึงน่าจะแปลว่าพูดความจริง หากเป็นไปตามที่กล่าวนี้ *ปากปุต* ก็น่าจะหมายถึง

สถานที่ร้องทุกข์ หรือร้องฎีกา ซึ่งอาจเป็นศาลา หรือวัดอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ที่สร้างขึ้นเป็นที่ แขนงกระตี่งเพื่อร้องทุกข์หรือร้องฎีกา การเรียก ชื่อเช่นนั้น น่าจะมีความหมายเป็นที่เข้าใจกัน ในสมัยนั้นว่า ที่นั้นเป็นที่เบียดปากพูดได้ ประชาชนผู้มีความเดือดร้อนไม่ถูกบีบปาก สามารถ ใช้สิทธิยื่นกระตี่งขอเข้าเฝ้าเพื่อขอความเป็น ธรรมได้อย่างเสรี

๖.๓ ไฉนเรียก เมื่อถาม หากแยกวรรค อย่างนี้ก็ต้องหมายความว่า เมื่อพ่อขุนรามคำแหง ทรงไฉนเสียงกระตี่งเรียกแล้ว พระองค์ก็ต้อง เสด็จออกไปตรัสถามเรื่องราวที่ประชาชนมาร้อง ทุกข์ ดูเป็นเรื่องที่ขัดต่อประเพณีนิยมและหลัก อปายณะธรรมที่ชาวไทยยึดมั่นและปฏิบัติต่อ เนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ประชาชนชาวไทย นิยมถวายความเคารพแก่องค์พระมหากษัตริย์ โดยถือว่าเป็นบุพบุคล ควรแก่การเคารพสัก การะ การยื่นกระตี่งเรียกพระมหากษัตริย์ให้ กษัตริย์ให้เสด็จออกมาพบตน จึงน่าจะเป็นข้อ ที่ฝืนความรู้สึกหรือมโนธรรมของประชาชนอยู่ มาก จึงฟังไม่สู้สนิทใจนัก

หากจะแยกวรรคเรื่องใหม่ว่า ไฉน เรียก เมื่อถาม อย่างนี้จะเหมาะกว่ากระมัง คือหมายความว่า เมื่อพ่อขุนรามคำแหงทรงไฉนเสียง กระตี่งแล้ว พระองค์ก็ทรงเรียกผู้มาร้องทุกข์นั้น เข้าไปเฝ้าและตรัสถามเรื่องราวที่ไปร้องทุกข์นั้น

การแยกวรรคและตีความอย่างนี้จะเหมาะกว่า และน่าฟังสนิทกว่ากระมัง

ด้านที่ ๒-๓-๔

๑. ป่าลาง (ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๓-๔) คำนี้เข้าใจกันว่า หมายถึงป่าขนุน โดยที่เห็น ว่าคำนี้เป็นภาษาไทยใหญ่ เพราะไทยใหญ่เรียก ขนุนว่าหมากกลาง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ใน หนังสือไตรภูมิภูคาหรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็น วรรณกรรมสมัยสุโขทัย ได้กล่าวถึงป่าไม้ ผลไม้ ไว้มากมายหลายแห่ง แต่ไม่ปรากฏว่าได้ระบุถึง ป่าลางหรือหมากกลางในที่ใดเลย แม้ในตอน ที่ แปลจากคำบาลี “ปนสผล” ท่านก็แปลว่า ขนุน ทุกแห่ง หากป่าลางหมายถึงป่าขนุน และหมาก กลางหมายถึงผลขนุนแล้ว คำบาลีดังกล่าว พระ ญาณโวก็น่าจะแปลว่าหมากกลาง เพราะภาษาไทย สมัยพ่อขุนรามคำแหงกับสมัย พระญาณโวกนั้น ไม่น่าจะแตกต่างกันมากนัก ป่าลางในที่นี้จึงไม่ น่าจะหมายถึงป่าขนุนกระมัง

เป็นที่น่าสังเกตว่า ที่บ้านนายทอน จันทัน บ้านท่าจำปา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม มีต้นหมากกลางอยู่ต้นหนึ่ง และที่บ้านนายฝ้าย บางทราย ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม ก็มีต้นหมากกลางอยู่หลายต้น ต้นหมากกลางในท้องที่ดังกล่าวนี้ เป็นมะพร้าว พิเศษชนิดหนึ่งซึ่งเปลือกมีรสหวาน เปราะ (ลูก อ่อน) ใช้รับประทานเป็นผักอย่างแดงกว่าได้

บางคนในดินนั้นจึงเรียกว่า **หมากพร้าวแดง** อาจจะเป็นชนิดเดียวกันกับ **มะพร้าวหวาน** ในภาคใต้ก็ได้ **ป่าลาว** หรือ **หมากลาว** ก็กล่าวไว้ในจารึกหลักนี้ จึงจะเป็นป่ามะพร้าวหรือลูกมะพร้าวพิเศษดังกล่าวนั้นกรรม

๒. **ตระพังโพย** คำนี้ตามรูปศัพท์ก็น่าจะแปลว่าสระอันตราย หรือสระศักดิ์สิทธิ์ และข้อความที่จารึกว่า “มีน้ำตระพังโพยสีใสกินดี” น่าจะแยกวรรคว่า **มีน้ำตระพังโพยสีใสกินดี** หมายความว่าตระพังโพยสี หรือตระพังโพยศรี นั้นน่าจะเป็นชื่อสระ ดังความปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระวันรัตน์ (หน้า ๑๔๗-๔) ตอนหนึ่งว่า “ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าแจ้งว่าพระยาทั้งสองเป็นกบฏ จึงยกทัพหลวงจากเชียงของเมืองสวรรคโลก **เสด็จไปทางสุโขทัย** ก็ตั้งทัพหลวงตำบล ฤาษีชุม จึงทรงพระกรุณาบัญชาตรัสให้ชาวพ่อชุมนมพราหมณาจารย์ เอน้ำในบ่อพระสยามภูวนาถ, แลเอน้ำตระพังโพยศรีมาตั้งบูชาโดยกิจพิธีกรรมเป็นน้ำสัทยาธิฐาน” ซึ่งตระพังโพยศรี ในที่นี้อาจเป็นอันเดียวกันกับที่ปรากฏในศิลาจารึกนี้ก็ได้

๓. มีพระขพุ่งผี เทพดาในเขอา้น (ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๖) ข้อนี้เดิมเคยอ่านและแยกวรรค เช่นนี้ แต่น่าจะแยกวรรคคำเป็น **มีพระขพุ่ง ผีเทพดาในเขอา้น** ซึ่งหมายความว่า พระขพุ่ง

เป็นชื่อภูเขา **ผีเทพดา** เป็นผีที่ถือกันว่ามีความอำนาจในสมัยนั้น **ในเขอา้น** คือในพระขพุ่งนั่นเอง หากแยกวรรคดังนี้ ความจะชัดขึ้น

๔. **หา** (ด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๙-๑๑-๑๒) คำนี้เป็นคำกริยานุเคราะห์ หมายความว่าหาก ข้อว่า **หาใคร่ใจในใจ** หมายความว่า หากได้คิดไว้ในใจ หรือหากได้ทรงพระดำริไว้ในพระทัย เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือคำ **หาก** ถ้าเขียนด้วยอักษรตัวธรรมทางภาคอีสาน ท่านเขียนอย่างไม่มีตัว ก สะกด แต่ใช้ขีดคร่อมหรือจุดข้างบนแทนเป็น **หฺว** แต่อ่านว่า **หาก** คำ **หา** ในจารึกนี้ก็น่าจะเขียนแบบเดียวกับอักษรวิธีชาวอีสานกรรม

✧ ข้อควรพิจารณาเป็นพิเศษ

ตามที่กล่าวมานั้นเป็นการสันนิษฐานภาษาในด้านความหมายหรือการตีความ หากจะพิจารณาในด้านอื่น ๆ อีก จะเห็นว่าเป็นภาษาในศิลาจารึกหลักนี้มีลักษณะพิเศษอยู่หลายประการ เช่น

- **ลักษณะทั่วไป** เป็นภาษาไทยที่มีความเป็นไทยแท้เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ มีข้อความกระตัดรัด ชัดแจ้ง มีทั้งคำโดดและคำผสมหรือคำซ้อน ตรงไปตรงมา

- **สำนวนโวหาร** มีลักษณะเป็นภาษาพูด ใช้ถ้อยคำละเมียดละไม เช่น **หมากส้ม หมากหวาน ดีหนังวังข้าง ได้ข้างได้วง เป็นต้น**

- รูปประโยค ส่วนมากเอกัตถ์ประโยค
เข้าใจง่าย ไม่มีข้อความสลับซับซ้อน

- รสภาษา มีความไพเราะน่าจับใจ แม้
เป็นความเรียงธรรมดา มิใช่เป็นคำร้อยกรอง
แต่ถ้อยคำที่ใช้มีความคล้องจองกัน มีลีลางดงาม
ยิ่ง เช่น เห็นเข้าท่านบ่ใคร เห็นสินท่านบ่ใคร

เด็ด, คนใดซึ้งข้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วย
เหนือฟุ้งเป็นต้น

นอกจากนี้ ภาษาในศิลาจารึกหลักนี้ ยังมี
ข้อพิเศษ อีกมาก หากจะนำมากล่าวโดยละเอียด
ก็จะดูเป็นเรื่องยืดเยื้อ จึงขอให้สันนิษฐานไว้พอ
เป็นแนวศึกษาเพียงเท่านี้.